

R&S - RESEARCH STUDIES ANATOLIA JOURNAL

<https://dergipark.org.tr/rs>

Vol:5 Issue:4; pp:588-610

TÜRKİYE'DEKİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ EKOLOJİ VE BİYOÇEŞİTLİLİĞİN KORUNMASINDAKİ ROLLERİ*

The Roles of Non-Governmental Organizations in Turkey in Conservation of Ecology and Biodiversity

Murat SEZİK

Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre Sorunları Ana Bilim Dalı, murat.sezik@inonu.edu.tr, Malatya / Türkiye

<https://orcid.org/0000-0003-4512-2346>

Doi: <https://doi.org/10.33723/rs.1180493>

Sezik, M. (2022). "Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının ekoloji ve biyoçeşitliliğin korunmasındaki rolleri", R&S- Research Studies Anatolia Journal, 5(4). 588-610.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/ Arrived Date: 27.09.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date: 19.10.2022

Yayınlanma Tarihi / Published Date: 30.10.2022

* Bu çalışma 15-17 Eylül 2022 Tarihinde gerçekleştirilen V. Uluslararası KAYES Kongresinde sunulan tebliğin genişletilmiş ve düzenlenmiş halidir.

ÖZ

Sanayi devriminden sonra insanoğlu çevresini hızla tüketmeye başlamış ve nihayetinde gezegeni geri dönülemez bir ölçüde tahrip etmiştir. Çevre kirliliği, ormansızlaşma ve atmosfere salınan gazların etkisiyle her geçen gün yaşanılması daha da zor olan yeryüzünde ortaya çıkan “ekolojik krizin” bir an önce hafifletilmesi gerekmektedir. Bu konuda uluslararası kuruluşlara, devletlere, siyasal partilere, sivil toplum kuruluşlarına (STK) ve hatta bireylere daha fazla sorumluluk düşmektedir. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de, STK’ların ekoloji ve biyoçeşitliliğin korunması adına neler yaptıklarını ve yapabileceklerini incelemektir. Çalışmada literatüre, gözleme ve görüşmelere dayalı nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Türkiye’de sayıları sınırlı olan ve çevre konusundaki duyarlı bireyleri organize ederek bilinç oluşturmaya çalışan STK’ların ekoloji ve biyoçeşitliliği korumak adına gerçekleştirdikleri etkinlikler, faaliyet alanları ve yöneldikleri kitleler ele alınmıştır.

Çalışmanın sonucunda STK’ların Türkiye’de yaşanan ekolojik krizin önlenmesinde zaman zaman etkili olduğu görülmüş olsa da, Türkiye çevre hareketinin seçkinci bir yönü bulunduğu ve çevre hareketinin tabana yayılmadığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Kriz, Ekoloji, Biyoçeşitlilik, Sivil Toplum Kuruluşu, Türkiye

ABSTRACT

After the industrial revolution, human beings started to consume their environment rapidly and ultimately destroyed the planet to an irreversible extent. The "ecological crisis" emerging on earth, which is becoming more and more difficult to live with each passing day, due to environmental pollution, deforestation and gases released into the atmosphere, should at least

be mitigated. More responsibilities fall on the international community, states, political parties, non-governmental organizations (NGOs) and even individuals in this regard.

The aim of this study is to examine what NGOs do and can do for the protection of ecology and biodiversity in Turkey. Qualitative research method based on literature, observation and interviews was used in the study. The activities, fields of activity and audiences of the NGOs, which are limited in number in Turkey and try to raise awareness by organizing environmentally sensitive individuals, in order to protect Ecology and Biodiversity are discussed.

As a result of the study, although it was seen that NGOs were effective from time to time in preventing the ecological crisis in Turkey, it can be said that the environmental movement in Turkey has an elitist aspect and the environmental movement does not spread to the grassroots.

Keywords: Ecological Crisis, Ecology, Biodiversity, Non-Governmental Organization, Turkey

GİRİŞ

Bilimsel çalışmalar okyanusların ısındığını, tuzlandığını, tatlı suların azaldığını, toprağın kirlendiğini, kutuplardaki buzulların ve yüksek dağlardaki karların eridiğini, yangınların arttığını, çöllerin genişlediğini, fırtınaların, sellerin, su baskınlarının, hortumların sayısı ve yoğunluğunun arttığını göstermektedir.

Dünya günümüzde çok ciddi bir ekolojik krizin içinde bulunmaktadır. Bu satırların yazıldığı sırada dahi dünyanın farklı yerlerinde insanlar ekolojik krizin etkisinde yaşam mücadelesi vermektedir. Örneğin 29.08.2022 tarihinde Pakistan'da Muson yağmurlarının etkisiyle yaşanan sel felaketi sonucu 1314 insan ölürlen, onlarcası halen kayıp. Ekolojik dengenin bozulması insanlığı adım adım sona yaklaştırıyor. Günümüz dünyasında bir yandan atmosfer ısınmaya devam ederken diğer yandan canlı türleri ve biyolojik çeşitlilikte ciddi azalmalar görülmektedir.

Avrupa’da ortaya çıkan pozitivizm ve aydınlanma düşüncesinin etkisinde olan Batı Medeniyeti, doğal kaynakların insanın refahı için sınırsızca kullanılabileceğini iddia ederek bu günlere yansıyan ekolojik sorunlarının ilk tohumlarını atmıştı. Endüstriyel topluma egemen olan paradigmada, zenginliğin en çoklaştırılması önemli görülmüş, büyümenin fiziksel sınırlarının olmadığı, rekabet ortamı ve demokrasinin birçok toplumsal ve çevre sorunlarını çözeceği düşünülmüş, doğal çevre mal üretimi için kaynak oluşturduğu ölçüde değerli görülmüştür (Tuna, 2006: 13). Günümüz dünyasında devletler, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve bireyler, çevre sorunlarına karşı daha duyarlı ve daha bilinçli bir konumdadır. Uluslararası kuruluşlar dünya ekolojik sisteminin daha fazla yara almaması adına 1972’de Stockholm’de 1992’de Rio’da 2002’de Johannesburg’da toplantılar yaparak dünya devletlerinin dikkatlerini çekebilmeyi başarmış ve çevre duyarlılığı konusunda bir bilinç oluşturmuştur. Artık sokaktaki insan bile çevre değerlerine karşı nasıl davranılması gerektiği konusunda bilgili ve insanlık kendi faaliyetlerinin doğal dengeyi bozucu etkileri olduğu konusunda hemfikirdir.

Türkiye’de de diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi ekolojik dengenin korunması adına atılan adımlar var. Türkiye çok taraflı uluslararası işbirliklerine konu olan iklim değişikliği, denizlerde kirliliğin önlenmesi, atık yönetimi, biyolojik çeşitliliğin artırılması ve doğal yaşamın korunması, su sorunu gibi konularda hazırlanan protokollere imzacı olarak katılmış ve taraf olmuştur. Fakat gerek diğer dünya ülkelerinde gerekse Türkiye’de resmi kanallar üzerinden hayata geçirilen uygulamalar ekoloji ve biyoçeşitliliğin korunması adına yeterli değil. Bu nedenle uluslararası kuruluşlar, merkezi idare ve yerel yönetimlerin eksik bıraktığı, çevre sorunları ile mücadele alanlarında sivil toplum kuruluşları (STK) devreye girmekte ve etkili sonuçlar alınan uygulamaları hayata geçirebilmekteler.

Türkiye’nin de içinde bulunduğu birçok ülkede teşkilatlanmış ve çevrenin korunması konusunda dünyaya başarılı çalışma örnekleri sunan Greenpeace kendisine belirlediği çalışma

alanlarını “ havanı korusun, çiftçiyi korusun, kömürü bırak, plastiksiz denizler, okyanusları korusun” şeklinde spot cümleler ile ifade ederek çalışmalarına devam etmektedir. Greenpeace’in dünya çapındaki başarılı çalışmaları birçok ülkede STK’lar için model oluşturmuştur. Türkiye’de de ekolojik dengenin ve biyoçeşitliliğin korunması için faaliyet yürüten STK’lar önemli çalışmalar gerçekleştirmektedir.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu çalışmada Türkiye’de çevreye ilişkin duyarlılığın artmaya başladığı 1970’li yıllardan çok önce ortaya çıkan ve 1990’lı yıllardan sonra sayıları artan STK’ların çevre üzerinde yaptığı çalışmalar ele alınmıştır. Bu araştırma faaliyetleri ile öne çıkan STK’lardan “*Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Türkiye Çevre Vakfı, Doğa Koruma Merkezi, TEMA, Ege Orman Vakfı, TURMEPA, Buğday (Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği), ÇEVKO, ÇEKÜL, YAÇED ve TÜRÇEK*” üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çalışma, literatür taraması ve belge incelenmesine dayanmaktadır. Çalışmanın ülkedeki çevreci bütün STK’ları kapsamaması, çalışmanın sınırlılıklarından biri olarak görülebilir fakat çalışmada incelenen STK’lar ülkenin çevre sorunları hakkında geçmişten günümüze en yoğun çalışmalar yürüten ve en bilinen STK’larıdır. Çalışmanın bir diğer sınırlılığı ise araştırma kapsamında ele alınan STK’ların birçoğu ile telefonla veya yüz yüze görüşme yapılamaması olmuştur. Çalışma kapsamında ele alınan STK’ların web sayfalarında bulunan iletişim numaralarına yapılan çağrılara cevap verecek bir yetkilinin bulunmaması veya bilgilerin web sayfasından alınabileceği yönündeki görüşmeler nedeniyle birtakım veriler web sayfasında paylaşılan faaliyetlerle sınırlı kalmıştır.

EKOLOJİK DENGENİN BOZULMASI VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİN YOK

OLMASI

Günümüz dünyasının içinde bulunduğu ekolojik krizin kaynaklarını sıralamaya kalkışımızda şüphesiz uzun bir liste olacak ve bu listenin ilk sırasında insan yer alacaktır. İnsanın neden olduğu ekolojik bozulmaya kaynaklık teşkil eden durumlar, ozon tabakasının

incelmesi, küresel ısınma asit yağmurları, aşırı nüfus artışı, biyolojik çeşitliliğin kaybolması, ormanların ve sulak alanların yok olması, nükleer kirlilik, yer altı sularının kirlenmesi, çölleşme, erozyon, katı atıklar, tarım ilaçları, kimyasal gübreler, yenilenemeyen kaynakların tüketilmesi, çarpık kentleşme, kıyı şeridinde aşırı yapılaşma şeklinde sayılabilir (Bozkurt, 2016: 18). Sayılan sorunlar doğrudan ya da dolaylı olarak hava, su ve toprağı etkileyerek çevre sorunlarına kaynaklık oluşturmuşlardır.

Gelişmiş ülkelerde ekolojik dengeyi bozan çevre sorunları daha çok sanayileşme, kentleşme, ana kentleşmeye paralel olarak gelişen üretim ve tüketim artışlarından kaynaklanmaktadır. Bu ülkelerde, sanayinin kullanımı nedeniyle su kirlenmesi, sanayi kuruluşlarının atmosfere bıraktığı kirleticiler nedeniyle hava kirlenmesi sorunları 1960'lı yıllardan bugünlere gelen önemli sorunlardandır (Ertürk, 2009: 142). Gelişmekte olan ülkelerde ise sanayi kaynaklı sorunlar öne çıkmaktadır. Sanayideki yetersiz sermaye birikimi nedeniyle daha eski teknolojilerin kullanımı hava, su ve toprağın önemli ölçüde kirlenmesine yol açmaktadır. Bunun dışında düzensiz kentleşme ve hızlı nüfus artışı bu ülkelerin karşı karşıya olduğu çevre kirliliğinin kaynakları olarak sayılabilir.

Hava, su ve toprağın kirlenmesiyle ortaya çıkan çevre sorunlarından çok büyük çoğunluğu beşeri faaliyetlerin neticesidir. Çeşitli kaynaklardan atmosfere bırakılan kirleticiler havanın doğal bileşimini bozup onu, canlılara ve canlı dışındaki varlıklara zarar verecek bir yapıya dönüştürmekte ve küresel bir çevre sorunu oluşturabilmektedir. Atmosfere salınan gazlar nedeniyle ozon tabakasının zarar görmesi, küresel ısınma, asit yağmurları gibi olumsuzlukların yaşanması sonucunu doğurmaktadır. Hava kirliliği ile bağlantılı bir çevre sorunu da su kirliliğidir. Asit yağmurları toprağın ve suyun yapısında olumsuz etkiler bırakmakta ve su ekosisteminde asitleşmeye yol açmaktadır. Su kirliliği yerel, bölgesel ve küresel bir çevre sorunudur. Özellikle sınır aşan su kaynaklarına endüstride kullanılan suların herhangi bir işleme tabi tutulmadan tekrar bırakılması, zararlı maddelerin su kaynaklarında artmasına neden

olmakta (Keleş ve Hamamcı, 2002: 120), suların endüstri atıkları, yağlar, sentetik deterjanlar, yapay organik kimyasallar, tarımsal gübreler vb. gibi kirleticiler tarafından kirletilmesi sonrasında kirlilik çok geniş coğrafyalara taşınabilmektedir. Toprağın kirlenmesine ise hava kirliliği, su kirliliği, tarımsal ilaç, yapay gübre ve katı atıklar neden olmaktadır. Toprak kirliliği neticesinde biyolojik çeşitliliğin azalması, doğal bitki örtüsünün zayıflaması, çölleşme ve kıtlık gibi insanlığı tehdit eden bir ekolojik bozulma ortaya çıkmaktadır.

Ekosistem içerisinde yer alan her bir tür farkında olunmasa da önemli biyolojik işlevlere sahiptir. Örneğin yeşil bitkiler karbon dioksiti emip atmosfere oksijen salar ve böylelikle çevreyi sağlıklı ve insan yaşamına uygun tutar. Ekosistemlerin karmaşık işlevinden dolayı hangi türlerin hangi önemli işleve sahip olduğu hakkında hala bilinmeyen çok sayıda şey olsa da, bir ekosistemdeki herhangi bir değişiklik bazı önemli işlevlerin yerine getirilmemesine yol açabildiği bilinmektedir. Dolayısıyla biyoçeşitlilik oldukça önemlidir. Biyolojik çeşitliliğin yok olmasındaki en önemli etkenlerden biri tropikal ve ılıman kuşak ormanlarının hızla yok olmasıdır.

Dünyada yaşanan olumsuzlukların giderilmesi adına Rio Zirvesi’ne katılan 156 devlet, “*Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi*”ni imzalayan her bir ülke kendi sınırları içerisindeki bitkilerin, hayvanların ve mikrobiyolojik yaşamın çeşitliliğinin tam olarak korunması sorumluluğunu üstleneceklerine, ayrıca biyolojik kaynakları sürdürülebilir bir şekilde kullanacaklarına ve biyolojik çeşitlilikten sağlanan faydaları eşit olarak paylaşmanın yollarını arayacaklarına dair taahhütlerde bulunmuşlardır. Biyolojik çeşitliliğin azalmasında, aşırı nüfus artışı, çeşitli insan faaliyetleri, kullanılan kimyasal maddeler, çevre kirliliği, türlerin yaşam alanlarının bozulması, türlerden birinin yok olmasının besin zincirindeki diğer türleri olumsuz etkilemesi ve doğal kaynaklar üzerindeki avlanma gibi aşırı baskılar yaratmaktadır (Akın, 2006: 21).

Birleşmiş Milletler Çevre Programının (UNEP) 11-15 Mart 2019 tarihleri arasında, “*Çevresel meydan okumalar, sürdürülebilir tüketim ve üretime dair yaratıcı*

çözümler” temasıyla, yaklaşık 5000 katılımcıyla Nairobi’de gerçekleştirdiği toplantıda yoksulluk ve sürdürülebilir gıda sistemleri, gıda güvenliği ve biyoçeşitlilik kaybının durdurulması dâhil olmak üzere doğal kaynakların yönetimi; kaynak verimliliği, enerji, kimyasallar ve atık yönetimine “*yaşam döngüsü*” yaklaşımlarının tanıtımı; hızlı teknolojik değişimler sürecinde, sürdürülebilir iş gelişimi hususlarına odaklanılmıştır. UNEP’in tahminlerine göre dünyada 3,6 milyar hektar alan çölleşmeden etkilenmekte iken çöl alanları 120 milyon hektara ulaşmıştır. Yılda en az 50.000 tür yok olmakta ve dünyada kuş türlerinin ¾’ü nün nesli tükendiği ve balık avlanma alanlarının ise ¾’ünün tükenmiş durumda olduğu ifade edilmiştir (www.mfa.gov.tr).

SİVİL TOPLUM VE FAALİYET ALANLARI

Sivil toplum, tarihsel süreç içerisinde farklı anlamlar yüklediği için genişleme gösteren bir kavram olmakla beraber birçok araştırmacı tarafından, kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde varlığını sürdüren yapıyı tanımlamak için kullanılmaktadır (Tuncel, 2011: 14). Akademik çalışmalarda sivil toplumun ortaya çıkması için gerekli ön koşullar, toplumsal farklılaşmanın varlığı, hukuk devletinin varlığı, toplumsal örgütlenme özgürlüğünün olması, yönetimlere karşı baskı oluşturabilecek bir yapının varlığı gibi durumlar şeklinde sayılmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları (STK), Avrupa’da devlet yönetiminin dışında kalan alan “nongovernmental organizations”, ABD’de özel sektör dışında bir alan “non-profit sector”, Türkiye’de siyasi alanın dışında, sivil topluma referans veren yapılar olarak tanımlanmaktadır (Aslan, 2010 : 261, Kongar,1991: 109).

Bu açıklamalardan hareketle STK’ların en belirgin özellikleri, hükümetlerden, kamu makamlarından ve siyasi partilerden bağımsız olmaları, ticari çıkar gözetmemeleri ve kar amacı gütmemeleri olarak sayılabilir. Literatürde STK’ların mekâna (coğrafi alana) göre, kuruluş yapısına ve kuruluş amaçlarına göre çeşitli ayrımlara tabii tutulduğu görülmektedir (Tuncel,

2011: 80). Coğrafi alana göre STK'lar yerel, bölgesel, ulusal veya uluslararası ölçekte faaliyet gösterenler şeklinde ele alınırken, kuruluş yapısına göre STK'lar, yarı resmi örgütlenmeler (meslek odaları), kuruluş yapılarına göre bağımsız STK'lar ve kuruluş yapılarına göre bağımsız olan fakat uygulamada başka kurum ve kuruluşlara bağımlı kalan STK'lar şeklinde ele alınmıştır. Amaçlarına göre STK'ların sınıflandırılmasında ise siyasi amaçlı STK'lar, ekonomik amaçlı STK'lar, sosyal ve kültürel amaçlı STK'lar, dini STK'lar ve çevreci STK'lar gibi bir ayırım yapılabilir.

Türkiye'de 1960'lı yıllarda sivil toplum yapılanmasında sol düşünce çerçevesinde yer alan çeşitli yapıların ortaya çıkması, buna tepki olarak milliyetçilik ve dini temalara dayalı sivil toplum kurumlarının ortaya çıkmasına yol açmış ve neticede toplumsal ayrışma nedeniyle yaşanan kavgalar 1980'li yıllara kadar devam etmiştir (Sezik, 2019: 120). Yaşanan bu ayrışmalar nedeniyle hem halk hem de devlet STK'lara kuşku ile bakılmıştır. Fakat 1980'lerden sonra siyasal kargaşa ortamının sona ermesi ve liberalleşmenin etkisiyle devlet, çeşitli STK'ları alenen desteklemiştir. STK'ların artık devlet tarafından desteklendiğini gören halkın kuşkularında nispi bir azalma görülmüştür.

Gelişmiş ülkelerde, devletin görevi olarak görülebilecek birçok faaliyet alanını, özellikle sosyal politika konusu olan sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler, büyük ölçüde STK'lara devredilmiştir. Fakat bu değişim süreci, Türkiye'de yaşanmamış, ayrıca Türkiye'deki STK'ların kendilerinin kaderlerini değiştirecek böyle bir değişime karşı istekli bile olmadıkları (Özdemir vd., 2009: 224) görülmüştür. Türkiye'de STK'lara güvenin artmasını sağlayan en önemli gelişme 17 Ağustos 1999 depremidir. Deprem sonrasında sivil toplumun arama kurtarma ve yardım faaliyetlerindeki başarısı, siyasî, bürokratik, sosyal tüm sorunların çözümünde anahtar bir yapı olarak algılanmasına yol açmıştır. Zira devletin ve devlet kurumlarının başarısızlığı yanında STK'ların başarılı çalışmaları ve organizasyon yeteneği vatandaş nezdinde STK'lara bakış açısını olumlu yönde etkilemiş ve 1980'lerden itibaren sivil

toplumun “örgütsel bir yaşam” olarak var olmaya başladığı görülmüştür. Ayrıca, demokratikleşme için önemli bir alan ve aktör olarak anılmaya başlanan sivil toplumun sayıca artışı ve tüm topluma yayılması, bu dönemde gözlemlenen bir diğer unsurdur (Keyman, 2006: 30).

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ÇEVRE HAREKETLERİ

Endüstri devriminden sonra ortaya çıkan endüstri toplumunda, insanın insan tarafından sömürülmesi ve doğanın insan tarafından sömürülmesi en üst düzeylere ulaşmış, (Tuna, 2006: 14) toplumların ekolojik sistem konusundaki bilinç düzeyinin artması 1960’lı yılların ikinci yarısını bulmuştur. Bu tarihten sonra çevre, çevre sorunları, çevrenin kontrolü tüm toplumları yakından ilgilendirmeye başlamıştır. Birleşmiş Milletlerin (BM) önderliğinde çevre koruma düşüncesi gelişirken aynı zamanda ekonomik, politik, sanatsal ve entelektüel ilgi artmış ve çevre sorunları üzerine çözüm arayışları yoğunlaşmıştır.

Dünyada çevre koruma hareketleri ilk olarak, gelişmiş batılı kapitalist ülkeler olan Amerika, Fransa ve Almanya gibi ülkelerde ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Sosyalist ideolojiye sahip partiler Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere’de çevreci değerlere ilgi duymaya başlamış, bunun akabinde, yeşil partiler kurulmuş ve yeşil reformcular, çevreci sosyalistler ortaya çıkmıştır (Şakacı ve Kağan, 2015: 145).

Çevre sorunlarının geleceğini tehdit ettiğini gören insanlar sorun kaynağı olarak gördüğü kurum ve kuruluşlara karşı çeşitli şekillerde tepki koymaya başlamışlardır. Bu tepkiler çoğunlukla yeni toplumsal hareketler bağlamında ele alınabilecek eylem tarzlarını benimsemişlerdir (Işık, 2011: 34). Zira endüstriyel toplumdaki post endüstriyel topluma, örgütlü kapitalizmden örgütsüz kapitalizme geçişin sonucu olarak ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler merkezine kültür, kimlik, özerklik, nitelikli yaşam ve çevresel değerler gibi meseleleri almıştır. Çevre hareketlerinde en öne çıkan çalışma tarzlarından biri diğer ülkelerde

kendilerine benzer hareketlerle iletişim kurmadaki yetkinlik ve zaman zaman organik bağlar oluşturabilmeleridir.

Bir toplumsal hareket ve ideoloji olarak çevrecilik, insan merkezli yaklaşımdan doğa merkezli anlayışa doğru evrilmiş ve doğanın insan için kullanım değeri taşıyan bir araçsallığın ötesinde, kendi varoluşu bağlamında ve kendisi için var olduğu kabul görmeye başlamıştır.

Çevre hareketleri düşünsel olarak birçok ideoloji ile kolaylıkla eklemlenebilmektedir. Zira çevre ve çevreye ilişkin sorunlar bütün ideolojilerde kendine yer bulabilmektedir. Bu nedenle çevre hareketi muhafazakârlık, sosyalizm, feminizm, faşizm gibi ideolojilerle eklemlenerek eko-sosyalizm, eko-feminizm, eko-faşizm gibi farklı akımlar şeklinde varlığını gösterebilmektedir. Bütün bunlara ek olarak doğa ile insan arasındaki varoluşsal ilişki, çevrecilik hareketi içerisinde farklı bir duruş olarak görebileceğimiz dinsel ve tinsel ekoloji tarafından da vurgulanmaktadır. Dini ve tinsel çevreci hareketler, organik yaşama dönüşün gerekliliğini, çevreye duyarlı bir kutsal birlik ve bütünlüğün sağlanmasını amaç edinmektedir (Yıldırım, 2021: 370).

Dünyada ortaya çıkan çevre hareketlerini takiben 1980 sonrası yıllarda Türkiye’de de ciddi bir ekolojist muhalefet ortaya çıkmıştır. 1984-1985 yıllarında Gökova’da kurulan termik santrale karşı gösterilen muhalefet ve Dalyan’da soyu tükenmekte olan deniz kaplumbağaları yaşam alanına inşa edilmek istenilen turistik otel karşıtı gösteriler öne çıkan muhalif hareketlerdir (Ökmen, 2004: 358). Türkiye de çevre koruma düşüncesi bağlamında STK’ hareketleri önemli bir yer tutmaktadır. Zira çevre konusunda çalışmalar yürüten bazı STK’ların Türkiye’nin çevre politikasının oluşumunda önemli etkileri bulunmaktadır.

TÜRKİYE’DE ÇEVRECİ STK’LAR VE FAALİYETLERİ

Türkiye’de çevrenin korunmasına ilişkin Anayasa başta olmak üzere çok sayıda yasal ve yönetsel düzenleme hayata geçirilmiştir. Bütün bu düzenlemelerde başta merkezi idare ve yerel yönetimlere birtakım ödevler verilmişken vatandaşlara da haklar ve ödevler verilmiştir.

Örneğin 1982 Anayasasının 56. Maddesinde ifade edilen “çevre hakkı” dayanışma haklarından. Yine anayasada, “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir” şeklinde yapılan tanımdan anlaşılacağı üzere devlet, vatandaşlar ve vatandaşların sivil inisiyatif olarak kurdukları STK’ların çevrenin korunmasında ödevlendirildikleri anlaşılmaktadır.

2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 9. Madde a bendinde ise, Çevrenin korunması amacıyla; *“Doğal çevreyi oluşturan biyolojik çeşitlilik ile bu çeşitliliği barındıran ekosistemin korunması esastır. Biyolojik çeşitliliği koruma ve kullanım esasları, yerel yönetimlerin, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve ilgili diğer kuruluşların görüşleri alınarak belirlenir.”* Yaklaşımı benimsenmiştir.

Çevre değerleri, bireysel yarar, kamu yararı çatışmasının yaşandığı alanlardan birisi olması münasebetiyle çoğu kez çevreye zarar verecek kararların uygulanmasına STK’lar, vatandaşlar birlikte karşı çıkarak kamuoyu oluşturmuşlardır (Mengi, 2016: 396).

Türkiye’de çevre sorunlarını çalışma alanlarının merkezine alan birçok dernek ve vakıf bulunmaktadır. 1955 yılında kırk üyenin bir araya gelmesiyle kurulan Türkiye Tabiatını Koruma Derneği bu alanda çalışmalarına başlayan ilk STK olmuştur. Türkiye Çevre Vakfı ise 2872 sayılı Çevre Kanunu taslağını hazırlayan, Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma anlayışının yerleşmesini sağlayan, Avrupa Birliği ile girişilen ilişkilerde çevre değerlerinin uyumlu hale getirilmesinde çaba sağlayan bir STK olarak öne çıkmıştır (Gökdayı, 1997: 249). Çalışmanın bu kısmında Türkiye’de faaliyetlerine devam eden ve ülkede ekolojik dengenin ve biyoçeşitliliğin korunması için katkı sunan STK’lar’dan öne çıkanlar ele alınacaktır.

Türkiye Tabiatını Koruma Derneği (TTKD)

Dernek 1955 yılında kurulmuş ve kuruluş amacını *“Tabii kaynaklarımızın işletilmesinde, tahribe meydan verilmeden milletçe faydalanmanın esaslarının halka intikalini sağlamak,*

çeşitli tabiat tahriplerinin sebeplerini ortaya koymak, alınması gerekli tedbirleri tavsiye etmek, memleket tabiat güzelliklerini, gelecek nesillerin de faydalanmasını temin etmek maksadı ile muhafaza etmek ve bu yönde ilk plânda gençler olmak üzere bütün milleti bu çalışmalarda devlete yardıma çağırmak ve çeşitli şekillerde uyarmak” gayesi ile Cemiyetler Kanununa göre kurulmuş bir cemiyettir.” şeklinde açıklanmıştır.

Derneğin kendisine belirlediği vizyonda, *“başta step ve dağ ekosistemleri, ormanlar, tarım alanları, toprak ve su kaynakları, çayır ve meralar, denizler, göller, akarsular, sulak alanlar, mağaralar olmak üzere ülkenin tüm doğal kaynaklarının ve bunların barındırdığı biyolojik çeşitliliğin ekosistem bütünlüğü içerisinde sürdürülebilir kalkınma amaçlı olarak korunması ve kullanımı, ülkemiz yaşam ortamlarını etkileyen her türlü çevre kirliliğinin önlenmesi amacıyla faaliyet gösterir.”* İfadesi yer almaktadır. Derneğin misyonu ise, *“Kaybolan tabiat güzelliklerini kurtarmak geleceğe yaşanabilir bir doğa bırakmak, açlık ve yoksulluğu giderecek ülke topraklarına ve toplumsal barışa katkı sağlamak için; her türlü kirliliği, hatalı tarım teknikleri ve amaç dışı arazi kullanımını önlemek, doğal varlıkların tahribine yönelik, ulusal ve uluslararası idari, siyasi ve ekonomik baskılara karşı mücadele etmek ve sorunlara çözüm üretmek, biyolojik çeşitlilik, toprak, su ve diğer doğal kaynakların korunması, verimli kılınması ve sürdürülebilir yönetimini gerçekleştirmek; Doğal varlıkların korunmasına yönelik politikaların, hükümetlerce üretilmesini, gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını, uygulanmasını ve uluslararası anlaşmalara uyulmasını sağlayacak, bilinçli ve etkin kamuoyu oluşturmak”* şeklinde ifade edilmiştir.

Derneğin tamamlanan çok sayıda projesi bulunmakla birlikte, *“Patara Özel Çevre Koruma Bölgesi Tür ve Habitat İzleme Projesi, Fethiye-Göcek Özel Çevre Koruma Bölgesi Tür ve Habitat İzleme Projesi, İç Anadolu Çevre Platformunun (İÇAÇEP) Bölgesel Çevre Sorunlarının Çözümüne Aktif Katılımının Sağlanması Projesi, Tehdit Altındaki Bitki Türlerinin*

Ekosistemlerinde Korunması ve Yönetimi Projesi ve Yeşil Kentler ve Sağlıklı Çevreye Katkı İçin; Sincan'da Daha Fazla Yeşillik ve Daha Sağlıklı Çevre Projesi” öne çıkan çalışmalarıdır.

Türkiye Çevre Vakfı (TÇV)

1Şubat 1978’de kurulan vakıf çalışmalarını yayın yapma, araştırmalar gerçekleştirme ve çevreye ilişkin konularda kamuoyunu aydınlatma şeklinde sürdürmektedir. Vakıf tarafından yapılan kitap yayın çalışması 192’yi bulmuştur. Bu yayınlar ile Türkiye’deki çevre literatürünün temeli oluşturulmuştur. TÇV, kuruluşundan iki yıl sonra “çevre hukuku” kavramı üzerine yaptığı çalışmalar ile Çevre Hukuku dalının Türkiye’de yerleşmesi için çaba göstermiş ve yayınladığı kitaplarla, Türkiye’de çevre hukuku dalının temelini atmıştır. 1980 sonlarında ise bir kanun taslağı hazırlama ve Anayasa’da bir maddenin yer almasını sağlama hedefine yönelten Türkiye Çevre Vakfı, 1980’den 1982’ye kadar süren gayretleri sonunda Anayasa’ya çevre ile ilgili 56. maddenin girmesini sağlamıştır. Ayrıca 1981’de hazırladığı kanun taslağının takipçisi olmuş ve iki yıl sonra Çevre Kanunu’nun kabulünde de büyük rol oynamıştır.

TÇV daha önce gerçekleştirdiği ülkelerin çevre mevzuatlarını karşılaştırmalı çalışmalarının devamı mahiyetinde olan Avrupa Birliği’ndeki ve Türkiye’deki Yenilenebilir Enerji Mevzuatı’nı inceleyen çalışmayı tamamlamış ve sonuçlarını Ocak 2008’de yayınlamıştır. Vakıf, Ankara Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi’nce 30 Kasım-1 Aralık 2017 tarihlerinde “İklim Değişikliği ile Mücadele Bağlamında Türkiye’de Tarım ve Gıda Güvenliği Çalıştayı” na ve 07 Haziran 2017 de gerçekleştirilen “Türk Tarımı İçin 2050 Similasyonu” çalışmalarına destek vermiştir.

TÇV’nin web sayfası incelendiğinde son yıllara ilişkin bilgilerin girilmediği görülmüş, Web sayfasındaki iletişim bilgileri kısmında yer alan telefon aramalarına ise yanıt alınmamıştır.

Doğa Koruma Merkezi (DKM)

Doğa Koruma Merkezi, 2004 yılından günümüze doğa koruma alanında faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşudur. DKM’ nin amacı; “bilimsel yaklaşımları temel alarak, biyolojik

çeşitliliğin etkin şekilde korunmasını ve doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde yönetilmesini sağlamak” olarak belirtilmiş ve çalışmalarında 'koruma biyolojisi' disiplini temel almıştır. Doğanın ve çeşitliliğinin korunmasının ancak insanlar ve kurumların işbirliği ve ortak çabası ile gerçekleştirilebileceği fikrini merkeze alan DKM, 2004 yılından beri ulusal ve uluslararası ortaklarının desteği ile Türkiye’de çalışmalarına devam etmektedir.

Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA)

Türkiye’de çevre ve çevresel değerlerin yeni fark edildiği yıllar olan 1992 tarihinde Türkiye’nin iki önemli iş insanı Hayrettin Karaca ve A. Nihat Gökyiğit, doğa koruma anlamında faaliyetler gerçekleştirmek ve bunları örgütlü bir hale getirmek için TEMA vakfını kurmuşlardır. Vâkıfın hedefleri arasında Türkiye topraklarını tehdit eden erozyon ve çölleşme ile mücadele, bu bağlamda ağaçlandırma yapma, doğal varlıkların korunması için bilinç oluşturma ve bunu devlet politikasına dönüştürme önemli bir yer işgal etmektedir.

TEMA vakfının yoğun çalışmaları kısa sürede sonuç vermeye başladığı söylenebilir. Zira Türkiye’de Mera ve Toprak yasalarının çıkması, Türkiye’nin 81 ilinde TEMA Vakfı bağışçıları sayesinde en az bir orman oluşturulması, doğa eğitimleri ve farkındalık çalışmaları ile 5 milyondan fazla çocuğa ulaşılması ve çevre seminerleri ile 50 binden fazla öğretmene ve 35 bini aşkın kamu görevlisine ulaşılması bu bağlamda önemli çalışmalardır.

Vakıf 1995 yılından buyana siyasi partilere ekosistemde yer alan bütün varlıkları bütüncül bir şekilde ele alan, ekosistemi gözeten, sadece bugünü değil gelecek nesillerin haklarını da gözeten politikalar üretmeleri için eko siyaset bildirgesi hazırlamış bunları, partiler ve kamuoyu ile paylaşmıştır. Bu bildirge kapsamında su, toprak, iklim değişikliği, arazi kullanımı gibi doğaya ilişkin parametreler, sorunlar ve çözüm önerileri yer almaktadır. Siyaset bildirgesinde hazırlanan önemli belgelerden biri Doğa Dostu Belediye Başkanı Taahhünamesidir. Bu sayede

kentlerin ekosistem ile barışık bir şekilde gelişmesi ve çevre dostu bir kent oluşturulması hedeflenmiştir.

Ege Orman Vakfı (EOV)

Cem Bakioğlu tarafından, İzmir'in aşırı ve düzensiz kentleşmesi, orman yangınlarının çoğalması üzerine 1995 yılında kurulmuştur. EOV kendisini, *“Ağaç dikme, ormanları koruma ve yeşil bilincini toplumun her kesimine yayma ilkesi ile kurulmuş olan gönüllü bir vakıf”* olarak tanımlamaktadır. Vakfın ağaçlandırma çalışmaları, kamu ormanlarının sınırlarında veya kamu kurumlarına ait bazı bölgelerde yürütülmektedir. Vakfın vizyonu, *“Gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmak için orman ekosistem hizmetlerinin sürdürülebilirliğini gerçekleştiren, küresel kalkınma hedeflerine ve karbon nötr bir dünyaya ulaşmanın öznesi konumunda, doğal varlıkları ve gezegeni koruması için topluma rehberlik eden ve yeşil bir geleceğe giden yolda anlamlı izler bırakan önder bir sivil toplum kuruluşu olmak”* şeklinde tanımlanmıştır. Vakfın misyonu olarak da *“doğal varlıkların korunması ve arttırılması için değerlerimiz odağında bilim temelli etkinlikleri, ormanlaştırma faaliyetlerini ve kapsayıcı eğitim gücümüzü kullanarak ulusal ve uluslararası iş birlikleri ile yeşil dönüşümün öncüsü olmak”* şeklinde açıklanmıştır.

Ulusal ve uluslararası projeler de üreten vakıf, kendisini, tarafsız ve tutarlı bir vakıf olarak tanımlayarak, çalışmalarını siyasetten bağımsız, tarafsız, eylem-söylem birliği içerisinde ve değerleri odağında gerçekleştirdiği ifade edilmektedir.

Deniz Temiz Derneği (TURMEPA- Turkish Marine Environment Protection Association)

TURMEPA, Türkiye'nin kıyı ve denizlerinin korunmasını, ulusal bir öncelik haline getirmek ve gelecek nesillere temiz denizler ve yaşanabilir bir Türkiye bırakmak amacıyla, 8 Nisan 1994 tarihinde Rahmi M. Koç'un kurucu başkanlığında, Deniz Ticaret Odası ve az sayıda deniz sevdalısıyla birlikte başlatılmış bir sivil toplum hareketidir.

Dernek, “*Türkiye denizlerinin ve kıyılarının kirlenmesini önlemek, kirlilikle mücadeleyi özendirme, geliştirmek ve halk katılımını sağlamak ve gelecek nesillere yaşanabilir sağlıklı bir ortam bırakmak*” gibi konuları kendine misyon olarak belirlemiştir. Deniz turizminde sürdürülebilirliği sağlamak adına 8 adet sıvı atık toplama teknesi ile birlikte, Türkiye’ye ilk deniz süpürgesini 1997 yılında getiren dernek İstanbul Boğazı’nda atık toplayarak kirlilikle mücadele etmiştir. Katılımcılara ve gönüllülere çevre eğitimleri de veren dernek, günümüzde eğitim çalışmalarını filmler üzerinden ve online olarak sürdürmektedir. Derneğin eğitimleri sadece belirli şehirlerde değil, Türkiye’nin denize kıyısı olan ve “su ile temas halindeki” tüm şehirlerde yapılmaktadır.

Buğday- Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği

Buğday Derneği kendisini Buğday hareketi olarak görmektedir. Derneğin ilk tohumları ilk kez 1990 yılında, Victor Ananias tarafından Bodrum’da atılmıştır. Dernek, “*tek tek bireylerde ve bir bütün olarak toplumda ekolojik yaşam bilinci ve duyarlılığı oluşturmak; ekolojik dengelerin geri dönüşü olmayacak hız ve biçimde bozulması sonucunda ortaya çıkan sorunlara çözüm yolları sunmak ve doğa ile uyumlu yaşamı desteklemek amacıyla kurulmuştur*”. Ekolojik yaşam bilgisinin yaygınlaşması için çalışan ve edindiği tecrübelerin ekolojik krizin çözümünde öncü ve örnek olacağına inan, yapıcı katkı vermenin önemini bilerek, uygulanabilir olumlu örneklerle odaklandığını ifade etmektedir. Bireylerin refahını hedeflerken, doğadaki diğer varlıkların da yaşamlarına saygılı olmanın gerekliliğine inan dernek, “*zehirsiz kentler, zehirsiz sofralar, % 100 Ekolojik Pazar*” gibi projelerle çalışmalarını sürdürmektedir. Yayın faaliyetleri de olan dernek içerisinde “*Atalık Tohum Yetiştirme Rehberi*” nin de olduğu 15 ayrı yayın gerçekleştirmiştir.

Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO)

Vakıf, Türkiye’de ambalaj atıklarının geri kazanımı için sanayi, yerel yönetim ve tüketicilerin katkı ve katılımları ile sürdürülebilir bir geri kazanım sisteminin kurulmasına

katkıda bulunmak amacıyla, 1 Kasım 1991'de, Ülkenin önde gelen 14 sanayi kuruluşunun girişimleri ile kurulmuştur (www.çevko.org.tr.).

ÇEVKO Vakfı, çevre ve ekonomiye katkı sağlamanın yanında “iklim krizi ile savaşım” ve “döngüsel ekonomiye geçiş” konularına da odaklanarak bu konularda iş dünyasına ve yerel yönetimlere danışmanlık hizmeti de sunmaktadır. ÇEVKO Dönüşüm isimli bir süreli yayını da bulunan vakıf, “yasal altyapı çerçevesinde kaynağında ayrı toplama, ayırma ve geri dönüşüm uygulamalarının ülke geneline yayılması için yerel yönetimlerle işbirliği yaparak” çevre ve ekonomiye verdiği katkıyı her yıl artırmaktadır.

Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL)

ÇEKÜL, Türkiye'nin doğal, tarihsel ve kültürel varlıklarını korumak amacıyla 1990 yılında vakıf statüsünde kurulmuştur. Vakıf kendisini, “kuruluşundan bu güne doğa-kültür-insan arasındaki yaşamsal uyumun savunucusu” olarak tanımlamış ve “Doğa ve Kültürle Varız” sloganıyla çalışmalarını sürdürmüştür. “Doğal doku kaybolmaya başladığında insanın yaşam alanının da tükendiği, kültürel mirasını da yitirmeye başladığı” bilinciyle hareket eden vakıf, toprağı, yeşili korumak ve çoğaltmak için, ilk olarak İstanbul'da hayata geçirdiği ağaçlandırma çalışmalarını Anadolu'nun her karışına yayma çabasına girişmiştir.

Yeşil Adımlar Çevre Eğitim Derneği (YAÇED)

Yeşil Adımlar Çevre Eğitim Derneği kendisini, “doğa ve kent yaşamıyla barışık, sağlıklı 21.yüzyıl toplumu için gerekli olan çevre bilincinin artması ve yaygınlaşması için çalışan, çeşitli alanlarda uzman ve eğitimcilerin oluşturduğu, kar amacı gütmeyen gönüllü bir kuruluş” olarak tanımlamaktadır (www.yesiladimlar.org.tr). Dernek, “küresel çevre sorunlarının sınır tanımadığı bilinciyle, doğanın ve doğal kaynakların geri dönüşsüz tahribine karşı, çevre konularına duyarlı, yaratıcı, sorumlu ve katılımcı bir toplumun eğitimle var olacaktır” yaklaşımıyla çalışmalarında çevre eğitimlerine odaklanmıştır. Bu eğitimlerle nelerin hedeflendiği ise, “Çevre eğitiminin temel ve yüksek eğitim kurumlarında yaygınlaştırılması,

geliştirilmesi ve ilgili derslerle ilişkilendirilmesi için çalışmalar yapmak, Çocuklarda ve gençlerde çevre bilincini artırmaya yönelik, katılımcı çevre etkinlikleri düzenlemek, Amaçlarımız doğrultusundaki bilimsel araştırmalar ve yayınları gerçekleştirmek ve desteklemek, çevre ile ilgili konularda bir kaynak merkezi oluşturmak, büyük ölçekli üreticileri, çevreye duyarlı üretim şekilleri konusunda bilgilendirmek” şeklinde açıklanmıştır. Derneğin eğitim ve yayın ağırlıklı çalışmalarını daha yakından takip edebilmek adına farklı zamanlarda yapılan telefon çağrularına cevap alınamamıştır.

Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu (TÜRÇEK)

TÜRÇEK, 1972 yılında Türkiye’nin ilk gönüllü çevre kuruluşlarından biri olarak İstanbul’da Selahaddin Üzel tarafından kurulmuş ve 1976 yılında kamu yararına çalışan dernek statüsü kazanmıştır.

Derneğin amaçları, “*Çevrenin her türlü kirliliğinin önlenmesi, doğal varlıkların ve yaşam ortamlarının korunması, küresel ısınmanın yavaşlatılması, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği, karbon ayak izinin azaltılması, biyo çeşitliliğinin korunması, ekolojik yaşam eğitimleri, ekolojik okullar, çevre eğitimi, atık yönetimi, sulak alanlar, denizel ve karasal ekosistemlerin korunması, erozyonla mücadele, hatıra ormanları oluşturma için, Türkiye’de geçerli olan yasalar ve yürürlükte olan mevzuat doğrultusunda çalışmalar yapmak” şeklinde açıklanmıştır. Aralık 2008 itibari ile Avrupa Doğa Koruma Merkezi (European Centre for Nature Conservation) - ECNC üyesi olan TÜRÇEK çok sayıda ulusal ve uluslararası projeyi de hayata geçirmiştir. Bu projelerden biri, Acarlar Gölü projesidir. Acarlar Gölü, Marmara Bölgesi’nin en önemli nemli orman sahalarından biridir ve Türkiye’nin en büyük subasar ormanıdır. Bölgede küresel ölçekte tehlike altında olan ve Bern sözleşmesinde adı geçen 3 bitki türü bulunmaktadır (www.turcek.org). TÜRÇEK, Gölün bilinçsiz kullanımını engellemek adına yaptığı çalışmada, göl alanında tahribata yol açan etkinliklerin denetiminde güçlükler*

yaşandığı ve doğa ile uyumlu sürdürülebilir alternatif gelir kaynaklarının eksik olduğunu tespit ederek bu konuda öneriler geliştirmiştir.

SONUÇ

Çalışma kapsamında ele alınan vakıflar ve dernekler, ortaya koydukları performansları ve toplum yararına gerçekleştirdikleri projeler ile ülkenin çevre konusunda öne çıkan STK'larıdır. 1955'de kurulan TTKD çok köklü bir kuruluş olup derneğin bilim kurulunda ve yönetim kurulunda çok sayıda bilim adamı yer almaktadır. TÜRÇEK'de de banzer bir yapılanma mevcuttur. 1978 yılında kurulan TÇV, 1982 anayasasının 56. Maddesini hazırlayan ayrıca Çevre Kanunu'nun hazırlanmasında çok ciddi emeği bulunan bilim adamlarından kurulu bir vakıf olarak bilinmekte ve çalışmalarına devam etmektedir.

TEMA, TURMEPA, ÇEVKO, ÇEKÜL, EOY ve TÜRÇEK, ülkenin sayılı ve saygın işadamlarının oluşturduğu çevreci yapılardır.

Türkiye'de çevre bilincinin oluşumuna etki eden ve çevre hareketlerinin yönünü belirleyen STK'lar sınıf teorisi açısından ele alındığında üst sınıf ve orta sınıf üyelerinin kurduğu dernek ve vakıflar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla çevre sorunlarına karşı üst sınıfta yer alan sanayiciler ve bunların bizzat kurdukları vakıf veya dernekler üzerinden çevre sorunlarına eğildikleri görülmektedir. Birçok çalışmada yeni orta sınıf olarak görülen akademisyenler, küçük mülk sahipleri, esnaf ve zanaatkârlarda çevre sorunlarına karşı duyarlıdırlar. Konu bu bağlamda ele alındığında Türkiye çevre hareketinin seçkin bir yönü bulunmaktadır.

Çevre hareketlerini geniş toplumsal kesimlere yayma gayreti güden Buğday hareketi ve YAÇED' in bu konuda şimdilik çok başarılı olamadıkları görülmektedir. Bu nedenle sağlıklı yaşam için sağlıklı çevre ve yine kaliteli bir hayat için bilinçli bireyler yetiştirmeyi hedefleyerek hem eğitim programlarına hem de yayın faaliyetlerine ağırlık verdikleri söylenebilir.

Türkiye'de çevreci hareketin içinde yer alan STK'ların siyasi veya ekonomik iktidarı ele geçirme ya da dönüştürme iddiasının olmadığı ifade edilebilir. Zira yasama organına destek

veren, yürütmenin ve yerel yönetimlerin yapması gereken işleri yaparak yürütmeyi rahatlatan ancak güçleri ile siyasi ve ekonomik kararları etkileme ve alınan kararların yeniden değerlendirilmesini sağlama işlevlerinin ağır bastığı söylenebilir.

Türkiye’de çevre sağlığı ve kirlilik ile mücadele eden STK’lar, insanların sağlığının korunması ve refahı için projeler geliştirip çalışmalar yaptıklarından insan merkezci doğa görüşüne sahiptir. Bu nedenle, sığ ekolojik yaklaşıma sahip oldukları ifade edilebilir. Çalışmada ele alınan STK’ların İnsan merkezci yaklaşımdan “eko-merkezci”, başka bir ifade ile “derin ekolojik” yaklaşıma evrilmesi çok kolay görülmemektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, G. (2006). *Geçmişten Günümüze Anadolu Ormanları ve İnsan*, Kırsal Çevre Yıllığı.
- Aslan, S. (2010). Türkiye’de Sivil Toplum, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (31), 260-283.
- Bozkurt, Y. (2016). *Çevre Sorunları ve Politikaları*, Ekin Yayınları.
- Ertürk, H. (2009). *Çevre Bilimleri*, Ekin Yayınları.
- Gökdayı, İ. (1997). *Çevrenin Geleceği Yaklaşımlar ve Politikalar*, Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- Işık, G. (2011). *Toplumsal Hareketler*, Nobel Yayınları.
- Keleş, R.ve Hamamcı, C. (2002). *Çevrebilim*, (4. Baskı), İmge Kitapevi.
- Keyman, E.F. (2006). *Türkiye’de Modernleşme, Demokrasi ve Sivil Toplum, Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha*, (Ed. İrfan Aktan), Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.
- Kongar, E. (1991). *Sivil Toplum ve Kültür, Sivil Toplum*, Türkiye Sosyal Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Mengi, A. (2016). *2000’li Yıllarda Türkiye’de Kentsel ve çevresel Politikalara İlişkin Sorunlar*, İnsan çevre Toplum (Ed. Ruşen Keleş), (3. Baskı), İmge Kitap.

Ökmen, M. (2004). *Politika ve Çevre, Çevre Sorunlarına Çağdaş yaklaşımlar*, (Ed. Marin ve Yıldırım), Beta Yayınları.

Özdemir, S. vd. (2009). “Sivil Toplum Kuruluşlarının Artan Önemi ve Üsküdar’da Faaliyet gösteren bazı STK’lar”, İstanbul Üniversitesi: Sosyal Siyaset Kitaplığı No: 56

Sezik, M. (2019), Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri ve Sorun Alanları, *Research Studies Anatolia Journal*, 2 (4), 118-125.

Şakacı, B. ve Bilge Kağan (2015). “Türkiye’de Çevreye Doğrudan Odaklı Çevreci Hareketler ve Çevresel Yaklaşımları Üzerine Bir Deneme”, T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, S.139-162.

Tuncel, G. (2011). *Sivil Toplum ve Devlet*, Bilsam Yayınları.

Tuna, M. (2006). *Türkiye’de Çevrecilik*, Nobel Yayınları.

Yıldırım, K. (2021). “Tarihsel Süreç İçerisinde Çevre Hareketlerinde Ortaya Çıkan Farklılıklar Üzerine Bir İncelenme”, *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 6 (16), 360-382.

İnternet Kaynakları

<http://www.ttkder.org.tr/> Erişim Tarihi 10.09.2022, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği

<http://www.cevre.org.tr/tr/> Erişim Tarihi 11.09.2022, Türkiye Çevre Vakfı

<https://www.dkm.org.tr/> Erişim Tarihi 02.10.2022, Doğa Koruma Merkezi

<https://www.tema.org.tr/> Erişim Tarihi 12.09.2022, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı

<https://www.egeorman.org.tr/> Erişim Tarihi 02.10.2022, Ege Orman Vakfı

<https://www.turmepa.org.tr/> Erişim Tarihi 12.09.2022, DenizTemiz Derneği

<https://www.bugday.org.tr/> Erişim Tarihi 13.09.2022, Buğday Derneği

<https://www.cevko.org.tr/> Erişim Tarihi 11.09.2022, Çevre Koruma ve Ambalaj Atıklarını Değerlendirme Vakfı.

<https://www.cekulvakfi.org.tr/> Erişim tarihi 10.09.2022, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı

<http://www.yesiladimlar.org.tr/> Erişim Tarihi 10.09.02022, Çevre Eğitim Derneği.

<http://www.turcek.org.tr/> Erişim Tarihi 11.09.2022, Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu